

ویژگی مطلوب محتوا در آموزش عالی با تأکید بر رویکرد یادگیری مادام‌العمر: یک تحقیق کیفی

میترا کامیابی^{۱*}

۱. استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

● دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۸/۱۷ آخرین اصلاح مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۲۱ ● پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱۱/۱۶

زمینه و هدف: امروزه انتظارات از سیستم‌های آموزش عالی تغییر یافته است و هدف این مراکز صرفاً انتقال اطلاعات نیست. یکی از راهکارها برای پاسخ به نیاز جدید آموزش عالی، حرکت به سمت یادگیری مادام‌العمر است. این تحقیق با هدف بررسی ویژگی‌های مطلوب محتوا در آموزش عالی با تأکید بر رویکرد یادگیری مادام‌العمر انجام پذیرفته است.

روش کار: این مطالعه کیفی و با رویکرد تحلیل محتوا در سال ۱۳۹۸ انجام شد. ۱۹ نفر از اعضای هیئت علمی دانشگاه‌های اصفهان، شهید باهنر کرمان و علوم پزشکی کرمان و اصفهان که در زمینه برنامه‌ریزی درسی، آموزش عالی، آموزش و یادگیری دارای سابقه و تجربه بودند، به روش نمونه‌گیری هدف‌مند برای شرکت در مطالعه انتخاب شدند. جمع‌آوری داده‌ها، از طریق مصاحبه نیمه‌ساختاریافته باز پاسخ انجام شد. به‌منظور تحلیل داده‌ها از روش کیفی گرانهم و لوندمن استفاده شده است. نتایج تحلیل داده‌ها طی سه مرحله کدگذاری باز، محوری و انتخابی ارائه شده است. برای تأمین اعتبار و مقبولیت داده‌ها از شیوه چک همکار و ناظر خارجی استفاده شد.

یافته‌ها: بر پایه نتایج حاصل از این پژوهش سه طبقه اصلی به‌عنوان ویژگی‌های مطلوب محتوا با تأکید بر رویکرد مادام‌العمر شناسایی شد. اولین طبقه «تناسب محتوا با جامعه و نیازهایش» بود که شامل مؤلفه‌های روزآمدی و قابلیت کاربست و سودمندی است. دومین طبقه «تناسب با یادگیرنده و نیازهایش» که شامل ابعاد تطابق با علاقه و نیاز فراگیر و توسعه، رشد مهارت‌های فردی با توجه به پتانسیل‌های یادگیرندگان و رشد مهارت‌های عالی تفکر است. سومین طبقه «تناسب با قانونمندی‌های برنامه درسی» که دربرگیرنده مؤلفه‌های آموزش مداوم، یادگیری با شیوه‌های چندگانه، کیفیت، انعطاف‌پذیری، تنوع، انسجام و خودراهبری است.

نتیجه‌گیری: نتایج حاصل از این پژوهش در بازنگری محتوای آموزش عالی با تأکید بر تربیت افرادی با ویژگی یادگیری مادام‌العمر، قابل کاربست است. **کلیدواژه‌ها:** یادگیری مادام‌العمر، محتوا، آموزش عالی، تحقیق کیفی

نویسنده مسؤول: گروه علوم تربیتی، واحد کرمان، دانشگاه آزاد اسلامی، کرمان، ایران

● تلفن: ۰۳۴-۳۱۳۲۱۸۳۹ ● شماره: ۰۳۴-۳۱۳۲۱۸۳۹

Email: Kamyabi.mitra@gmail.com

مقدمه

یادگیری مادام‌العمر یکی از مهم‌ترین توانمندی‌هایی است که در جامعه اطلاعاتی امروز مورد نیاز است. در این جامعه با اطلاعات قبلی نمی‌توان به مقابله با مشکلات شغلی و اجتماعی پرداخت. برای تطبیق با این شرایط نیازمند ارتقای یادگیری هستیم (۱). یادگیری مادام‌العمر برای افراد به یک ضرورت تبدیل شده است. بدیهی است در تحقق این هدف، نظام‌های آموزشی خصوصاً آموزش عالی، نقش مهمی بر عهده دارد (۲). آموزش عالی به‌عنوان بالاترین سطح آموزش جامعه، از اهمیت قابل توجهی برخوردار است و نقش اساسی در رشد و توسعه جامعه در ابعاد مختلف علمی، فرهنگی، فناوری، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ایفا می‌کند (۳). دانشگاه‌ها برای پاسخگویی به این نیازها ناگزیرند تغییراتی را در اهداف و محتوای برنامه‌های درسی خود ایجاد کنند (۴). پیشرفت‌های علمی بشری و دستاوردهای حیات بشری نه تنها حجم عظیمی از اطلاعات و معلومات را برای ارائه کردن فراهم آورده است بلکه عامل عمده ناپایداری و نبود ثبات معلومات شده و موجب منسوخ شدن اطلاعات قبلی گردیده است (۵). در فرایند برنامه‌ریزی درسی بعد از نیازسنجی و مشخص کردن اهداف، تعیین محتوا از اهمیت و حساسیت ویژه‌ای برخوردار است؛ زیرا نخستین گام در تلاش برای زمینه‌سازی تحقق هدف‌هاست (۶). در دانشگاهی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر نیاز است که محتوا نیز متناسب با تحولات جهانی تغییرات اساسی را در خود ایجاد کند (۷). تعداد پژوهش‌هایی که در زمینه یادگیری مادام‌العمر صورت پذیرفته، کم و ارتباط آنها با موضوع برنامه درسی سطحی و ناچیز است اما می‌توانیم به تعدادی از این تحقیقات اشاره کنیم.

حدادنیا و همکاران (۲۰۲۰) بیان می‌کنند که عنصر محتوا در برنامه درسی آموزش مادام‌العمر باید از ویژگی‌هایی چون نیازمحور بودن، انسجام داشتن، انعطاف‌پذیری، جذابیت داشتن، نظام‌مند بودن، متنوع بودن، تناسب داشتن، جامعیت داشتن، تخصصی بودن و برانگیزاننده بودن برخوردار باشد (۸).

فاروق و همکاران (۲۰۱۷) یادگیری مادام‌العمر را به‌عنوان عنصری مهم در تربیت و عاملی تأثیرگذار بر مدیریت مؤسسات آموزشی و ایجاد سلامت علمی بیان کردند (۹).

مشهدی و همکاران (۲۰۱۸) معتقدند محتوای برنامه درسی باید به‌گونه‌ای باشد که فراگیران بتوانند براساس مهارت‌های مورد علاقه خود و با توجه به تفاوت‌های فردی به تسهیل و کسب دانش بپردازند (۱۰).

Hinzen & Duke (۲۰۱۵) به تعهد و عملکرد دانشگاه‌ها در حمایت از آموزش بزرگسالان و یادگیری مادام‌العمر اشاره کرده‌اند و نقش مراکز آموزش عالی را تحقیق درباره یادگیری، نیازهای یادگیری، توسعه شغلی کارکنان و حتی ایده جدید برگزاری کلاس‌های جهانی می‌دانند و نقش مراکز آموزش عالی را تحقق نیازهای یادگیری، توسعه شغلی کارکنان می‌دانند (۱۱). کریمی و همکاران (۲۰۱۴) کاربردی نبودن آموخته‌ها، ناآشنایی با روش تحقیق در رشته تحصیلی، بی‌توجهی به آموزش یک زبان بین‌المللی، استفاده نکردن از محتوای میان‌رشته‌ای، تأکید کم بر توانایی‌های عمومی و بی‌توجهی به کیفیت کار پژوهشی را معضلات دانشگاه هنگام انتخاب و سازماندهی محتوا می‌دانند (۱۲).

نصیری و همکاران (۱۳۹۲) بیان می‌کنند محتوای برنامه درسی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر باید اقدامی در راستای یادگیری چگونگی یادگیری، کاربردی بودن محتوا، تناسب محتوا با نیازهای جامعه، سوادآموزی اطلاعاتی و آموزش شهروندی باشد. به جای تأکید بر حجم محتوا باید بر کیفیت محتوا توجه شود. در سازماندهی محتوا نیز به شیوه میان رشته‌ای توجه گردد تا یادگیرنده دیدگاه جامع‌تری از موضوع کسب کند (۱۳).

Nongnafat و همکاران (۲۰۱۲) در پژوهشی نشان دادند که دانشگاه‌ها باید از طریق اهداف، محتوا، راهبردهای یاددهی-یادگیری و غیره، یادگیری مادام‌العمر را در فلسفه آموزشی خود لحاظ کنند (۱۴).

مالکی و همکاران (۲۰۱۵) در پژوهشی نشان دادند آموزش عالی نیازمند الگویی خاص و ویژه از برنامه درسی می‌باشد که در تمامی عناصر خود شامل: اهداف، محتوا، راهبردهای

یاددهی- یادگیری، مواد و منابع آموزشی، فعالیت‌های یادگیری فراگیر، زمان آموزش، فضای آموزشی، گروه‌بندی فراگیران و ارزشیابی رویکردی مبتنی بر آموزش مادام‌العمر داشته باشند (۱۵).

کامیابی و همکاران (۲۰۱۷) چهار طبقه اصلی تحت عناوین ایجاد فرصت‌های یادگیری برابر و مداوم، انعطاف‌پذیری در پذیرش راه نیافتگان به آموزش عالی، تنوع برنامه‌های آموزش فراگیر محوری را به عنوان برخی سیاست‌های اساسی آموزش عالی در زمینه یادگیری مادام‌العمر معرفی کردند که باید مورد بازنگری قرار گیرد (۱۶).

نتایج تحقیق محمدی و همکاران (۲۰۱۶) نشان داد که بین میزان گرایش به مادام‌العمر بودن عناصر هدف، محتوا و راهبردهای یاددهی- یادگیری با برخی عناصر یادگیری کنونی، تفاوت معنادار وجود دارد (۱۷).

با توجه به تحقیقات مذکور، توجه به برنامه درسی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر در مراکز آموزشی ضروری می‌باشد. به منظور اجرای واقعی این مهم، توجه به نقش اساسی و مهم برنامه درسی براساس مؤلفه‌های یادگیری مادام‌العمر لازم است. در میان عناصر برنامه درسی، توجه به محتوای آموزشی بسیار مهم است و محتوا نباید صرفاً اطلاعات گذشته و منسوخ را به فرد انتقال دهد.

با توجه به موارد بیان شده، این مقاله درصدد پاسخ به این سؤال است که اگر آموزش عالی بخواهد به سمت برنامه‌ای با رویکرد یادگیری مادام‌العمر حرکت کند و فرصت‌های یادگیری بهتر را برای افراد فراهم کند، محتوای این برنامه باید چه ویژگی‌هایی داشته باشد؟

روش کار

براساس معیار هدف، پژوهش حاضر، پژوهش کاربردی است. این پژوهش به صورت یک تحقیق کیفی با رویکرد تحلیل محتوا در سال ۱۳۹۸ اجرا گردید. جامعه موردبررسی، استادان و صاحب‌نظران دانشگاه‌های اصفهان، شهید باهنر کرمان و علوم

پزشکی کرمان و اصفهان بودند که رشته تحصیلی ایشان علوم تربیتی (با گرایش‌های متفاوت) و آموزش پزشکی بود. روش نمونه‌گیری به صورت هدف‌مند و گردآوری داده‌ها (انجام مصاحبه‌ها) تا اشباع داده‌ها ادامه پیدا کرد. منظور از اشباع نظری، مرحله‌ای است که در آن، داده‌های جدیدی در ارتباط با مقوله پدید نیاید و روابط بین مقوله‌ها برقرار و تأیید شده است (۱۸). در نهایت با ۱۹ نفر مصاحبه انجام شد که ۷ نفر ایشان، از صاحب‌نظران مرکز توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی کرمان و اصفهان و ۱۲ نفر از متخصصان حوزه برنامه‌ریزی و آموزش دانشگاه‌های اصفهان و کرمان بودند. مکان مصاحبه در دفتر کار استادان براساس زمان توافق شده تعیین گردید. هر مصاحبه حدود ۴۵ دقیقه به طول انجامید. مصاحبه‌ها به صورت نیمه‌ساختاریافته و سؤالات مصاحبه به صورت باز پاسخ مطرح گردید. سؤالات کلی «درک شما از یادگیری مادام‌العمر در آموزش عالی چه می‌باشد؟» و «به نظر شما برای هدایت آموزش عالی در مسیر یادگیری مادام‌العمر تغییر چه عناصری ضروری می‌باشد؟» در آغاز مطرح شد. سپس براساس پاسخ مشارکت‌کنندگان، سؤالات مصاحبه در راستای یافتن ویژگی‌های محتوا در دانشگاهی با تأکید بر یادگیری مادام‌العمر هدایت گردید. داده‌های حاصل از مصاحبه با روش تحلیل محتوا و با رویکرد Lundman & Graneheim (۲۰۰۴) تحلیل شدند. براساس این رویکرد ابتدا مصاحبه انجام شد و بلافاصله پس از انجام هر مصاحبه اجرا شدند. پس از خواندن متن و درک کلی محتوا، واحدهای معنادار و کدهای اولیه که شامل مفاهیم بودند استخراج شدند. در مرحله بعد، کدهای اولیه مشابه در طبقات جامع‌تر طبقه‌بندی شدند و در نهایت، مقوله کلی تعیین گردید (۱۹). برای افزایش اعتماد و اعتبار علمی نتایج تحقیق، از روش‌های Beck & Polit (۲۰۰۶) استفاده شد. این پژوهشگران چهار معیار تأییدپذیری^۱، اطمینان‌پذیری^۲، باورپذیری^۳ و انتقال‌پذیری^۴ را برای تأمین استحکام داده‌های کیفی لازم می‌دانند

Credibility^۳
Transferability^۴

Confrirability^۱
Dependability^۲

کردن فایل مصاحبه پس از گذشت ۶ ماه، اطمینان داده شد. محقق با در اختیار قرار دادن شماره تماس و آدرس پست الکترونیکی خود، این امکان را برای شرکت کنندگان به وجود آورد تا بتوانند در هر مرحله از تحقیق، انصراف خود را از شرکت در مطالعه، به اطلاع پژوهشگر برسانند و در صورت تمایل، نتایج تحقیق در اختیار ایشان قرار گیرد. این پژوهش دارای کد اخلاق IR.IAU.KERMAN.REC.1400.023 صادر شده از کمیته اخلاق دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان می باشد.

یافته ها

با بررسی ۱۹ مصاحبه شفاهی صورت گرفته که شامل مصاحبه با ۱۰ نفر خانم با رتبه های علمی دوفتر استاد تمام، سه نفر دانشیار و پنج نفر استادیار و ۹ نفر آقا با رتبه های علمی یک نفر استاد، چهار نفر دانشیار و چهار نفر استادیار که از دانشگاه های اصفهان، شهید باهنر کرمان و علوم پزشکی کرمان و اصفهان انتخاب شدند. در تحلیل مصاحبه ها ۱۵۳ کد بدست آمد که بعد از حذف کدهای تکراری و ادغام موارد مشابه، در نهایت ۴۸ کد باقی ماند که در ۳ مقوله فرعی و ۱۲ زیر مقوله قرار گرفت.

(۲۰)؛ بنابراین به منظور اطمینان پذیری داده ها، پژوهشگر با رعایت اصول مصاحبه، تعامل طولانی مدت با مشارکت کنندگان و اجتناب از سوگیری، این معیار را رعایت کرد. برای اطمینان از تأیید پذیری، بعد از تشکیل کدهایی به منظور سنجش صحت کدها و اطمینان از تفاسیر، کدها در اختیار مشارکت کنندگان قرار گرفت و در صورتی که کدها با نظرات شرکت کنندگان مغایرت داشت اصلاح صورت گرفت. همچنین از شیوه کنترل توسط یک نفر از اعضای هیأت علمی و متخصص در زمینه تحقیق کیفی استفاده شد و توافق نظر روی کدهای انتخابی و طبقه بندی صورت گرفت. برای کسب انتقال پذیری، طبقات استخراج شده در اختیار دو نفر از استادان که در تحقیق شرکت نداشتند، قرار گرفت تا مشخص گردد آیا تشابهی بین نتایج تحقیق و تجارب ایشان وجود دارد یا نه؟ باورپذیری نیز با ثبت کامل و مداوم فعالیت های پژوهشگر درباره چگونگی جمع آوری، تحلیل داده ها و ارائه گزیده هایی از متن مصاحبه ها برای هریک از طبقات تأمین شد. در این پژوهش ملاحظات اخلاقی با ارائه اطلاعات شفاهی و کتبی در خصوص مطالعه به مشارکت کنندگان، اختیاری بودن شرکت ایشان و تکمیل رضایت نامه کتبی رعایت گردید. به شرکت کنندگان در خصوص محرمانه ماندن گفتگوها و رعایت اصل رازداری، ضبط مصاحبه به صورت بی نام و پاک

جدول ۱. چارچوب کدگذاری در تحلیل مصاحبه ها (نتایج کدگذاری باز)

مقوله کلی	مقوله فرعی	زیر مقوله ها
ویژگی های مطلوب محتوا در آموزش عالی با تأکید بر رویکرد یادگیری مادام العمر	تناسب (توجه) با جامعه و نیازهایش	روزآمدی
	تناسب با یادگیرنده و نیازهایش	قابلیت کاربست و سودمندی
	تناسب با قانونمندی های برنامه درسی	تطابق با علاقه و نیاز فراگیر و توسعه
		رشد مهارت های فردی با توجه به پتانسیل های یادگیرندگان رشد مهارت های عالی تفکر
		آموزش مداوم
		یادگیری با شیوه های چندگانه
		کیفیت
		انعطاف پذیری
		تنوع
		انسجام
		خودراهبری

الف) تناسب (توجه) با جامعه و نیازهایش

به زعم مشارکت‌کنندگان در پژوهش، یکی از ویژگی‌های مطلوب محتوا در آموزش عالی، تناسب با جامعه و نیازهایش است. به باور صاحب‌نظران در بحث محتوا با تأکید بر یادگیری مادام‌العمر، توجه به نیاز جامعه و جدید بودن مطالب، اهمیت ویژه دارد و بدون توجه به نیاز جامعه، یادگیری کاربردی نخواهد بود.

۱) روزآمد:

مشارکت‌کننده شماره ۷ اظهار داشت: «محتوای درسی مادام‌العمر باید به‌روز باشد و هم‌خوان با نیازهای علم و پیشرفت‌های جامعه باشد. با نیازهای فرد هم باید هم‌خوان باشد.»

۲) قابلیت کاربری و سودمندی:

مشارکت‌کننده شماره ۴ بیان کرد: «یادگیرنده‌ها می‌خوان مهارت‌هایی رو به‌دست بیارن که به درد زندگی فردی و شغلی اونا بخوره یعنی همون لحظه براشون قابل استفاده باشد. اونها دنبال تخصصی نیستن که در آینده به دردشان بخوره. پس این باید ویژگی محتوا باشد. یعنی کاربرد آنی آن در زندگی افراد.»

مشارکت‌کننده شماره ۸ اظهار داشت: «بزرگسال با هدف خاصی در دوره‌ها شرکت می‌کنه. اگه احساس کنه این دوره به دردش نمی‌خوره دیگه شرکت نمی‌کنه. یعنی فردی که در این دوره شرکت کنه باید از این هدف‌ها خبر داشته باشد و بدونه این دوره به چه منظور برگزار شده تا شرکت کنه و بدونه به درد زندگیش و کارش می‌خوره.»

ب) تناسب با یادگیرنده و نیازهایش

به زعم مشارکت‌کنندگان یکی، از ویژگی‌های مناسب محتوای برنامه‌های درسی در دانشگاه‌ها، تناسب محتوا با نیازهای یادگیرنده است. به باور متخصصان برنامه‌ریزی، لزوم حرکت به سمت هدف یادگیری مادام‌العمر، پاسخگویی به نیاز یادگیرنده است و به ضرورت این موضوع باور داشتند.

۱) تطابق با علاقه، نیاز و توانایی فراگیر:

مشارکت‌کننده شماره ۱۳ اظهار داشت: «یادگیری مثل اثر انگشت، شخصیست. آدم‌ها سرعت یادگیری متفاوت، ریتم

متفاوت و توجه متفاوت دارن. پس نقش مدرس مشخص کردن سبک یادگیری مناسب براساس ویژگی‌های شخصی افراد.»

مشارکت‌کننده شماره ۳ بیان کرد: «ما پس از فارغ‌التحصیلی متوجه می‌شیم خیلی چیزها را باید می‌دونستیم و توی برنامه درسی ما نبوده یعنی برنامه‌ها براساس نیازهای یادگیرنده تهیه نشده. برنامه‌ریزهای درسی باید کاری کنه این حس از بین بره.»

مشارکت‌کننده شماره ۱۵ اظهار داشت: «برنامه‌های درسی باید براساس نیازسنجی از دانشجویان باشد نه فقط کپی‌برداری از برنامه سایر کشورها. برنامه درسی باید با نیازهای جامعه هم‌خوانی داشته باشد. توجه به زمینه‌های فرهنگی جامعه اهمیت به‌سزایی داره.»

۲) توسعه و رشد مهارت‌های فردی با توجه به پتانسیل‌های یادگیرندگان:

به نظر مشارکت‌کنندگان: «استعداد و توانمندی‌ها از یک نفر به نفر دیگه متفاوت؛ یعنی سیستم آموزش رسمی باید منعطف و باز باشد تا براساس نیاز و پتانسیل‌های یادگیرندگان باشد.»

مشارکت‌کننده شماره ۶ معتقد بود: «بزرگسال با هدف خاصی تو دوره‌ها شرکت می‌کنه. اگه احساس کنن این دوره به دردشون نمی‌خوره دیگه شرکت نمی‌کنن یعنی فردی که تو این دوره شرکت می‌کنه باید از هدف‌های دوره خبر داشته باشد و بدونه این دوره برای چی برگزار می‌شه و چه کمکی بهش می‌کنه و چقدر با استعدادهاش هم‌خوانه تا توی دوره شرکت کنه.»

۳) رشد مهارت‌های عالی تفکر:

مشارکت‌کننده شماره ۱ اظهار کرد: «توی دنیای امروزی که بازار کار و مشاغل ناشناخته و متغیر هستند یادگیری چگونه آموختن و یادگیری مهارت‌های حل مسئله، درک نقادانه و یادگیری آتیه‌نگر، بخشی از مهارت‌های مورد نیاز همه هستند و همه باید با این مهارت‌ها آشنا بشن.»

مشارکت‌کننده شماره ۱۲ معتقد بود: «تأکید ما باید روی یادگیری مسئله‌محور باشد. این نوع یادگیری، یادگیرندگان را تحریک می‌کنه تا از طریق درگیری واقعی با مشکلات بیاموزن

۴) انعطاف‌پذیری:

مشارکت‌کننده شماره ۷ اظهار داشت: «محتوای یادگیری، راه یادگیری و مکان یادگیری، بستگی به یادگیرنده دارد. تمام این‌ها نشون‌دهنده این امره که سیستم رسمی یادگیری باید منعطف‌تر و بازتر باشه تا با نیازها و پتانسیل‌های یادگیرنده سازگار باشه.»

مشارکت‌کننده شماره ۱۳ معتقد بود: «انتظار اشتباهیه که ما بخواهیم یادگیرنده‌های بزرگسال ما مجموعه‌ای از موضوعات درسی اجباری رو با کمترین حق انتخاب و یک دوره خاص زمانی که شروع و پایانش مشخصه و در یک مکان خاص و متمرکز بیاموزند؛ این یعنی نبود انعطاف و ما برای یادگیرنده بزرگسال نیازمند انعطاف و حق انتخاب هستیم.»

۵) تنوع:

مشارکت‌کننده شماره ۱ بیان داشت: «توجه به اصل تنوع زبانی، از اهمیت برخورداره؛ چون در یادگیری مادام‌العمر باید به فرهنگ‌ها و مردم دیگه احترام گذاشته بشه.»

مشارکت‌کننده شماره ۱۲ معتقد بود: «الان حجم و تنوع اطلاعات بالاست و یک محتوای ثابت نمی‌تونه همه این‌ها رو در اختیار افراد بذاره. محتوا باید تنوع داشته باشه تا افراد متناسب با نیازشون، محتوا رو انتخاب کنند.»

مشارکت‌کننده شماره ۳ بیان کرد: «در دانشگاه، افراد از نظر سن، شغل و ... متجانس نیستن. برای این جمعیت نامتجانس، نیاز به آموزش‌های منعطف و متنوع و متناسب با شرایطشون داریم.»

۶) انسجام:

مشارکت‌کننده شماره ۷ معتقد بود: «در یادگیری مادام‌العمر باید به اصل ادغام توجه بشه و این ادغام به‌صورت عمودی و افقی بین دروس باشه؛ یعنی مطالب به‌صورت یکپارچه و با هم در ارتباط باشن.»

مشارکت‌کننده شماره ۲ بیان کرد: «ما باید یک‌سری core و هسته اصلی داشته باشیم. بقیه مطالب باید با این مطالب اصلی، در ارتباط باشن.»

و بیشتر روی سؤالات انتقادی و پرورش مهارت‌های انتقادی متمرکز. این نوع یادگیری فراگیرمحوره و یک تغییر اساسی رو ایجاد می‌کنه؛ حرکت از آموزش به سمت یادگیری.»

ج) تناسب با قانونمندی‌های برنامه درسی:

با تحلیل مصاحبه‌های انجام شده، از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در بعد قواعد برنامه درسی هفت ویژگی شناسایی شد که در ادامه به آنها اشاره می‌شود:

۱) آموزش مداوم:

مشارکت‌کننده شماره ۱۰ اشاره کرد: «در دنیای امروز، مهارت‌هایی که فرد در ۵۰ سال گذشته کسب کرده، برای ادامه زندگی و کار او کفایت نمی‌کنه. فرد باید یادگیرنده‌ای مداوم باشه.»

مشارکت‌کننده شماره ۸ معتقد بود: «یادگیری، محدود به کودکی و کلاس درس نیست باید در طول زندگی و موقعیت‌های مختلف اتفاق بیفته. یادگیری نمی‌تونه به زمان، افراد و مکان خاصی محدود بشه و بگیریم یادگیری فقط در مراکز آموزشی انجام می‌شه.»

۲) یادگیری با شیوه‌های متنوع و چندگانه:

مشارکت‌کننده شماره ۲ اشاره کرد که: «در آموزش عالی ما باید همه شیوه‌های آموزش مثل آموزش رسمی، غیررسمی و اتفاقی را داشته باشیم.»

۳) کیفیت:

مشارکت‌کننده شماره ۱۶ بیان کرد: «با توجه به محدود بودن زمان هر ترم و وقت کم استادان، دانشجویان فقط مطالب رو برای امتحان حفظ می‌کنن و یادگیری پایدار نیست؛ یعنی ما تأکید روی کمیت مطالب می‌کنیم و از کیفیت یادگیری فاصله می‌گیریم؛ در حالی که مهم، کیفیت مطالب و یادگیری است.»

مشارکت‌کننده شماره ۹ اظهار داشت: «ما باید حجم معین و مشخصی از اطلاعات پایه هر رشته رو برای یادگیری عمیق و تسلط دانشجو بر رشته‌اش آموزش بدیم. اینجا تأکید بر کیفیت باشه نه کمیت؛ یعنی واقعاً چارچوب رشته‌اش رو بشناسه و از اون به بعد ازش می‌خواهیم خودش دنبال یادگیری بیشتر بره.»

۷) خودراهبری:

مشارکت‌کننده شماره ۱۲ اظهار کرد: «یک زمان دانشجو از دانشگاه می‌ره بیرون می‌بینه چیزهایی که خونده به دردش نمی‌خوره. دانشجو خودش باید بدونه چیا به دردش می‌خوره یعنی قدرت تشخیص نیازهای یادگیریش رو داشته باشه.»

مشارکت‌کننده شماره ۱۱ بیان کرد: «یادگیرنده مادام‌العمر باید بدونه چه تجربه‌ای برایش ایجاد شده، چه استفاده‌ای از آن می‌کنه و چه اصلاحی در زمینه یادگیری ایجاد کنه.»

بحث و نتیجه‌گیری

با توجه به اهمیت و ضرورت حرکت دانشگاه‌ها به سمت هدف یادگیری، در این پژوهش ویژگی‌های مطلوب محتوا در آموزش عالی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر بررسی شد.

تحلیل یافته‌های حاصل از مصاحبه‌های انجام شده در این پژوهش نشان داد که سه ویژگی اصلی «تناسب (توجه) با جامعه و نیازهایش»، «تناسب با یادگیرنده و نیازهایش» و «تناسب با قانونمندی‌های برنامه درسی» ویژگی‌های مطلوب محتوا با تأکید بر یادگیری مادام‌العمر هستند. سایر مطالعات انجام شده در مورد ویژگی محتوا با رویکرد یادگیری مادام‌العمر ویژگی‌هایی را برشمرده‌اند که با ویژگی‌های مطالعه حاضر هم‌خوانی داشت.

اولین طبقه اصلی در این مطالعه، تناسب محتوا با جامعه و نیازهایش بود. این طبقه اصلی دارای زیرطبقه‌ها روزآمد بودن و قابلیت کاربست و سودمندی بود. در حقیقت، یکی از ویژگی‌های دانشگاه مدرن، رشد این انتظار است که برنامه درسی باید نسبت به جامعه، پاسخگوتر باشد (۲۱). راهنمای یونسکو نیز تأکید بر تلفیق میان مراکز آموزشی و سازمان‌ها برای انتقال نتایج یادگیری از کار به زندگی و بالعکس دارد و فراگیر بزرگسال نیز انتظار دارد علمی را که به‌دست آورده به محصول تبدیل کند و بتواند از آن استفاده کند (۲۲). توجه به جامعه باید به‌عنوان مهم‌ترین موضوع در تدوین اهداف و محتوای برنامه درسی آموزش عالی در نظر گرفته شود (۲۳).

تناسب محتوا با یادگیرنده و نیازهایش به‌عنوان یکی از ملزومات برای داشتن محتوایی با تأکید بر رویکرد یادگیری مادام‌العمر بیان شد. زیرطبقه‌های این طبقه اصلی: تطابق با علاقه، نیاز و توانایی فراگیر، توسعه و رشد مهارت‌های فردی با توجه به پتانسیل‌های یادگیرندگان و رشد مهارت‌های عالی تفکر بود.

یونسکو در گزارش «به سوی جامعه دانایی‌محور» تأکید کرد نیازهای دانشجو باید مطالعه شود و زیربنای تغییرات آموزشی قرار گیرد. به این ترتیب، شخصیت در حال تکامل یادگیرنده، محور اصلی است اما نه فرد، فدای جامعه می‌شود و نه جامعه فدای فرد؛ زیرا بین هدف تحقق فردی و پیشرفت اجتماعی، هم‌پوشانی به‌وجود می‌آورد (۲۲). در مطالعه Chen & Liu (۲۰۱۹) چهار عامل تأثیرگذار بر انگیزه یادگیری شناسایی شد. این عوامل عبارتند از: خانواده، ویژگی‌های فردی، عوامل اجتماعی و محیط آموزشی. همچنین این چهار گروه می‌توانند بر برنامه‌ریزی‌هایی برای یادگیری، محتوا، اهداف و توسعه آینده تأثیرگذار باشد (۲۴). شناخته نشدن نیازهای دانشجو و جامعه و بازنگری برنامه درسی متناسب با تحول، پیش‌بینی نکردن امکان انعطاف در برنامه درسی و وجود تمرکزگرایی در تدوین برنامه‌های درسی از جمله معضلات طراحی برنامه درسی آموزش عالی با رویکرد جامعه یادگیری هستند (۱۰). همچنین باید افراد را به سمت زمینه‌های مناسب یادگیریشان هدایت کرد. این امر موجب ایجاد انگیزه برای یادگیری بیشتر در افراد می‌گردد (۲۵). توجه به درون‌مایه یادگیری و ارزش‌های فرهنگی فردی، از تغییرات ضروری در زیرساخت فرهنگی در راستای حرکت به سمت یادگیری مادام‌العمر است (۲۶). کریمی و همکاران (۲۰۱۴) بیان کردند جامعه یادگیری در ایران باید فرصت یادگیری در سراسر دوران زندگی، یادگیری متناسب با توانمندی‌ها و علائق و استفاده از روش‌های مختلف انگیزه یادگیری، توانایی خودراهبری در یادگیری و یادگیری چگونه یادگرفتن را در افراد پرورش دهد. همچنین به توسعه انواع آموزش غیررسمی و اتفاقی توجه شود (۲۷).

عالی سلامت ایران باید راهکارهای نوینی از قبیل تغییر در زیرساخت فناوری، تغییر در مدیریت دانش و همکاری شبکه‌ای را در به‌کارگیری فناوری هوشمند و برنامه‌ریزی استراتژیک مد نظر قرار دهد (۳۴). در مجموع می‌توان نتیجه گرفت تغییر در محتوای برنامه‌های درسی می‌تواند موجبات حرکت به سمت یادگیری مادام‌العمر را فراهم کند. با توجه به تغییرات فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و نیازهای جامعه یادگیری امروز، پیشنهاد می‌گردد مراکز آموزش عالی در کنار انتقال مطالب پایه هر رشته بتوانند اطلاعات جدید و قابل کار بست را به افراد ارائه دهند و به نیازهای دانشجو و تفاوت‌های فردی ایشان توجه کنند. محتوای برنامه درسی باید تنوع و انعطاف‌پذیری داشته باشد و به رشد ویژگی‌هایی مانند مهارت‌های تفکر، حل مسئله، خودراهبری و ... کمک کند.

نقاط قوت این پژوهش این است که از محدود مطالعاتی است که در ایران به بررسی ویژگی‌های محتوا با توجه به رویکرد یادگیری مادام‌العمر پرداخته است و چون با رویکرد کیفی به بررسی عوامل توجه شده است، توانسته به‌صورت عمیق، تجربیات استادان را بررسی و از این تجارب برای کاربردهای عملی استفاده کند.

از محدودیت‌های عمده پژوهش حاضر، می‌توان به محدود بودن نمونه پژوهش به استادان دانشگاه‌های کرمان، اصفهان و تهران اشاره کرد. در پژوهش‌های آینده می‌توان سایر زیرساخت‌ها و مؤلفه‌های برنامه درسی با رویکرد یادگیری مادام‌العمر را بررسی کرد. همچنین پیشنهاد می‌شود وضع موجود آموزش عالی، از نظر میزان توجه و کار بست یادگیری مادام‌العمر بررسی گردد.

سپاسگزاری

از کلیه کسانی که در انجام این پژوهش همکاری داشته‌اند به‌خصوص شرکت‌کنندگان پژوهش صمیمانه قدردانی می‌شود.

تضاد منافع

هیچ‌گونه تضاد منافع در این مطالعه وجود ندارد.

تناسب با قانونمندی‌های برنامه درسی، یکی از ویژگی‌های اصلی شناسایی شد و آموزش مداوم، یادگیری با شیوه‌های متنوع و چندگانه، کیفیت، انعطاف‌پذیری، تنوع، انسجام، خودراهبری نیز به‌عنوان زیرطبقات آن بیان شد. یافته‌های به‌دست‌آمده در مورد ویژگی‌های محتوا با یافته‌های پژوهشی مختلفی هم‌خوان است. در این راستا، لال و سلامتی (۲۰۱۱) برخی سیاست‌های حرکت به سمت یادگیری مادام‌العمر را بدین شرح برشمردند: تسهیل دسترسی باز، افزایش انعطاف‌پذیری، ایجاد انگیزه در مردم برای یادگیری، افزایش اثربخشی و مفید بودن یادگیری (۲۸) رعایت معیارهایی مانند تأکید بر کیفیت محتوا به جای کمیت آن، ارائه محتوای منعطف و متنوع، تناسب محتوا با هدف پرورش یادگیرنده مادام‌العمر، تناسب محتوا با نیازهای جامعه، حمایت از استاد برای تغییر محتوا، استفاده از سایر منابع یادگیری در کنار کتاب درسی و مشارکت دادن دانشجو در انتخاب محتوا، ضروری است (۲۹). در مقاله کشاورزی و همکاران (۲۰۱۸) با عنوان «محتوای برنامه درسی مبتنی بر توسعه آینده‌پژوهی در آموزش عالی ایران» بر مقوله‌های پدیده‌محوری، بازنگری محتوای برنامه درسی با تأکید بر آینده‌پژوهی، راهبردها، زمینه، شرایط مداخله‌گر و پیامدها تأکید گردید (۳۰). یادگیری مادام‌العمر، زندگی شخصی و شغلی افراد را دربر می‌گیرد. همچنین فرایند یادگیری باید به‌صورت رسمی و غیررسمی صورت پذیرد و برای یادگیرنده کاربرد داشته باشد (۳۱). درباره یادگیری مادام‌العمر لال و همکاران (۲۰۱۴) فرم یادگیری منعطف را مورد نیاز می‌دانند تا فرد را قادر سازد در همه زمان‌ها و مکان‌ها یاد بگیرد. همچنین با شیوه‌های خاص خود بیاموزد (۳۲). یادگیری مادام‌العمر، یادگیری است که در تمام مراحل زندگی اتفاق می‌افتد و تمام متن زندگی را از مدرسه تا کار دربر می‌گیرد. یادگیری مادام‌العمر، ساخت مداوم مهارت‌ها و دانش و استفاده از آنها در طول زندگی یک فرد است (۳۳). تنوع برنامه‌های آموزشی، یکی از ویژگی‌های مطلوب آموزش عالی در راستای حرکت به‌سوی یادگیری مادام‌العمر می‌باشد (۱۶). یزدانی و همکاران (۲۰۱۶) به این نتیجه رسیدند که نظام آموزش

References:

- Demirel M, Akkoyunlu B. Prospective teachers' lifelong learning tendencies and information literacy self-efficacy. *Educational Research and Reviews*. 2017; 12(6): 329-37.
- Teichler U. Changing structures of the higher education systems: The increasing complexity of underlying forces. *Higher Education Policy*. 2006;19(4). 447-61. doi:10.1057/palgrave.hep.8300133.
- Fung D. Places of Engagement: Re-thinking the higher education curriculum: Challenges, possibilities, and dreams. In: Heijnen A, van der Vaart R. *Places of Engagement: Reflections on Higher Education in 2040 - A Global Approach*. Amsterdam, Netherlands: Amsterdam University Press; 2019:82-7. doi: 10.1515/9789048543656-012.
- UNESCO. *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*. Paris, France: UNESCO; 2017.
- Mousapur N. *Foundations of planning in secondary education*. Mashhad: Behnashr Pub; 2016. [In Persian]
- Maleki H. *Curriculum development practice guide*. Tehran: Andisheh Pub; 2016. [In Persian]
- Werner Melanie. Qualitative content analysis and historical Research. *Forum: Qualitative Social Research*. 2020; 21(1):19-34.
- Haddadnia S, Mohammadi M, Marzoughi R, Torkzadeh J, Salimi GH. Assessing the achievement of lifelong education components in the implemented curriculum from the viewpoint of graduate students of Shiraz University. *Journal of New Approaches in Educational Administration*. 2020; 11(41): 325-44. [In Persian]
- Nouhi E, Maddah S, Abbaszadeh A. Collaborative Learning Experiences of Nursing Students in the Clinical Learning Setting: A Qualitative study. *Journal of Qualitative Research in Health Sciences*. 2021;10(1):300-11. doi: 10.22062/JQR.2021.91600.
- Mashhadi HR, Sharifian F, Liyaghatdar MJ, Rastegarpour H. The Study of Current and Desired Curriculum Content for Educating Technology-oriented Teachers from viewpoints of Experts, Faculty Members and University Students. *Journal of Curriculum Studies*. 2018; 12(47): 37-68.
- Duke C, Hinzen H. University engagement and the post agenda. What are the roles and functions to support adult education and lifelong learning?. *Procedia Soc Behav Sci*. 2014; 142:29-35. doi:10.1016/j.sbspro.2014.07.582.
- Karimi S, Nasr AR, Sharif M. Curriculum design requirements and challenges of the learning society approach. *Journal of Education and Learning*. 2012;1(2); 143-54. doi:10.5539/jel.v1n2p143.
- Nasiri M, Jafari Sh, Khazaei Z. Elementary Education in Iran Lifelong Learning A Basis for Chakge Curriculum. *Proceedings of The National Conference on Curriculum Change in Education Courses*; 2014 Mar 5-6; Birjand, Iran. 2013. [In Persian]
- Nongnafat R, Junjira S, Jintana T. How Prepare Nursing Student for Transition to Newly Graduate Professional Registered Nurse. *Proceedings of the National Institute for Lifelong Education (NILE)*; 2012 Nov 22; Daejeon, Republic of Korea. 2012.
- Maleki H, Ebrahim Kafouri K, Khosravi Babadi A. Investigating the Role of Klein Curriculum Elements in the Graduation of Secondary School Mathematics from the Viewpoints of Curriculum Partners. *Quarterly Journal of Research in Curriculum*. 2015; 2(17): 50-63. [In Persian]
- Kamyabi M, Foroughi Abari AA, Yarmohammadian MH. Desirable Features of Higher Education Policies with an Emphasis on Lifelong Learning Approach: Faculty Members' Perspective. *Iran J Med Educ*. 2017;17:38-49. [In Persian]
- Mohammadi M, Marzoughi R, Torkzadeh J, Salimi Gh, Haddadnia S. Higher Education Curriculum Based on Lifelong Learning Approach. *Journal of Higher Education Curriculum Studies*. 2016; 7(13) 37-7. [In Persian]
- Corbin J, Strauss A. *Basics of Qualitative Research: Techniques and procedures for Developing Grounded Theory*. 3rd ed. Thousand Oaks, CA: Sage; 2008. doi:10.4135/9781452230153.
- Graneheim UH, Lundman B. Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Educ Today*. 2004 Feb;24(2):105-12. doi: 10.1016/j.nedt.2003.10.001.
- Polit DF, Beck CT. *Nursing research: principles and methods*. 7th ed. Philadelphia: Lippincott Williams & Wilkins; 2004.
- Garraway J. Future-orientated approaches to curriculum development: fictive scripting. *Higher Education Research & Development*. 2017; 36(1): 102-15. doi:10.1080/07294360.2016.1170765.
- Singh M. UNESCO GUIDELINES for the Recognition, Validation and Accreditation of the Outcomes of Non-formal and Informal Learning. *PLA Inside Out: An International Journal on Theory, Research and Practice in Prior Learning Assessment*. 2012; 1(2): 1-13.
- Abdi H, Ja-Fari SEM, Nili MR, Rajaeipour S. An Explanation of the Future Curricula toward Realizing the Visions and Missions of Iranian Higher Education in Horizon of 2025. *Eurasian*

- Journal of Educational Research. 2018; 77: 145-61. doi:10.14689/ejer.2018.77.8.
24. Chen Z, Liu Y. The different style of lifelong learning in China and USA based on influencing motivations and factors. International Journal of Educational Research. 2019; 95: 13-25. doi:10.1016/j.ijer.2019.03.005.
 25. Karimi S. (dissertation). Curriculum review process challenges to the development of learning opportunities with community approach to learning. Isfahan: Education and Psychology school; 2012. [In Persian]
 26. Kamyabi M, Foroughi A, Yarmohammadian MH. Identifying the Changes in Cultural Infrastructure towards Lifelong Learning: Professors' Viewpoint. Journal of Qualitative Research in Health Sciences. 2018;7(1):60-71. [In Persian]
 27. Karimi S, Sharif M. Higher education challenges in developing the content of curriculum with learning society approach. New Educational Approaches. 2014;9(1):107-42. [In Persian]
 28. Laal M, Salamati P. Lifelong learning; why do we need it?. Procedia Soc Behav Sci. 2012;31: 399-403. doi:10.1016/j.sbspro.2011.12.073.
 29. Karimi S, Nasr A, Boghratian K. Lifelong learning the approach of university in 21st century. Isfahan: Samt; 2009. [In Persian]
 30. Keshavarzi M, Yarmohammadian MH, Nadi MA. Teaching Methods based on Futures Studies Development in Iran Higher Education Curriculum. Iranian Evolutionary and Educational Psychology. 2019; 1(2):69-81. doi: 10.29252/IEEPJ.1.2.69.
 31. Davis L, Taylor H, Reyes H. Lifelong learning in nursing: A Delphi study. Nurse Educ Today. 2014 Mar;34(3):441-5. doi: 10.1016/j.nedt.2013.04.014. [PMID: 23664106].
 32. Laal M, Laal A, Aliramaei A. Continuing Education; lifelong learning. Procedia Soc Behav Sci. 2014;116: 4052-6. doi:10.1016/j.sbspro.2014.01.889.
 33. Lall M. Key necessities for lifelong learning. Procedia Soc Behav Sci. 2013 ;83: 937-41. doi:10.1016/j.sbspro.2013.06.175.
 34. Yazdani Sh, Khoshgoftar Z, Ahmady S, Foroutan S. Learning in Cyberspace: Athematic Content Analysis in Health Learning System. Journal of Qualitative Research in Health Sciences. 2017;6(3):296-309. [In Persian]